

АСПІРАНТСЬКА ПІДГОТОВКА ЯК ФАКТОР УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАНУ В УКРАЇНІ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4136>

ЛУГОВИЙ

Володимир Іларіонович

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
перший віце-президент
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

САУХ

Петро Юрійович

доктор філософських наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
академік-секретар
Відділення вищої освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ТАЛАНОВА

Жаннета Василівна

доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник, доцент,
головний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої
освіти Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних
наук України, аналітичний менеджер
Національного Еразмус+ офісу
в Україні, м. Київ, Україна

Анотація. Здійснено параметричний аналіз вітчизняної аспірантської мережі, яка за законом забезпечує підготовку здобувачів на третьому (освітньо-науковому / освітньо-творчому) рівні вищої освіти. З'ясовано, що за період 2010-2021 рр. ця мережа зазнала істотного скорочення, що не відповідає світовим тенденціям університетського розвитку в умовах інноваційного типу прогресу. У мережі аспірантур 217 закладів вищої освіти (ЗВО) навчається 91 % усіх аспірантів, решта 9 % — у наукових установах. Загалом в Україні аспіранти відносно контингенту бакалаврських і магістерських студентів становлять 2,5 %. При цьому існує слабка залежність відсотку аспірантів від потужності закладу: у менш потужних — 2,0 %, у потужних — 3,0 %, не перевищуючи 4-5 %, за винятком Сумського державного університету (7,7 %). За такою насиченістю аспірантами провідні українські ЗВО значно поступаються світовим лідерам університетської освіти. Низьким залишається відсоток іноземних аспірантів, особливо з розвинутих країн. У 2021 р. до аспірантури в Україні вступило лише 10 (2,3 %) громадян країн ОЕСР. Крім того, вітчизняна аспірантська мережа недооцінюється іноземними громадянами за STEM спеціальностями (галузями знань), пов'язаними із високотехнологічною сферою діяльності (відповідну підготовку обирають лише 24 %

вступників). Зроблено висновок, що найбільш конкурентоспроможні ЗВО України недовантажені аспірантською підготовкою, яка зазнає розпорошеності у великій кількості малопотужних закладів. Очевидно, що загальне укрупнення ЗВО України, яке назріле, може стати важливим чинником вдосконалення аспірантської мережі. Відтак, аналітичне дослідження має слугувати певною підставою для прийняття рішень з підвищення ефективності й конкурентоспроможності ЗВО України.

Ключові слова: аналітичний огляд; аспірантура; заклади вищої освіти; наукові установи; вдосконалення аспірантської мережі; конкурентоспроможність.

Вступ. Вченими НАПН України в процесі аналізу дослідницької спроможності університетів з'ясовано, що формування світовою освітньо-науковою спільнотою єдиного (інтегрованого) простору відкритої науки супроводжується його стійкою структуризацією (диференціацією) за рівнями складності знань та відповідної дослідницької діяльності. Це означає, що формально «відкрита» наука фактично залишається «закритою» і недоступною на найвищих рівнях її складності для наукових і науково-педагогічних колективів, зокрема університетських, з недостатньо розвинутим дослідницьким потенціалом. Як наслідок, від масових мереж закладів вищої освіти (ЗВО) у розвинутих країнах, Європі (в рамках Європейського простору вищої освіти) та світі, виокремлюються так звані елітні (кілька сотень) і суперелітні (кілька десятків) університети, які об'єднуються у відповідні асоціації і групи для ефективного функціонування на найвищих рівнях досконалості в умовах високотехнологічного інноваційного типу прогресу. Такі лідерські університетські утворення сформовані в Австралії, Канаді, Китаї, Південній Кореї, Сполученому Королівстві, США, Японії, інших країнах, у Європі (Ліга європейських дослідницьких університетів) і світі (Дослідницька асоціація університетів) для паритетної комунікації за принципом «рівний з рівним». Дослідження з цієї проблеми вчених Інституту вищої освіти НАПН України отримало значний резонанс та було удостоєно диплома І ступеня НАПН України за 2021 р. у номінації щодо кращих аналітичних матеріалів, доповідей (Луговий & Петроє, 2021).

У контексті цього дослідження підтверджено, що об'єктивна тенденція структурування ЗВО за мірою складності діяльності, рівнем і обсягом складних освітніх програм і наукових досліджень покладена в основу Класифікації Карнегі (США), оновлений випуск якої за 2021 р. оприлюднено на початку 2022 р. (Carnegie Classification, 2022). Основні типи американських так званих 4-річних ЗВО (університети і коледжі, останні не слід плутати з 2-річними комунальними коледжами, аналогами українських фахових коледжів і коледжів)

насамперед класифікуються (з-поміж 8 категорій загалом), як:

1) *докторські університети* (що в Україні дістали назву дослідницьких університетів, хоча за великим рахунком будь-який університет за визначенням має бути дослідницьким) — 469, 17,5 % усіх 4-річних закладів вищої освіти (2,7 тис.) та 7,8 млн, 55,7 % усіх здобувачів (14,0 млн) у 4-річних ЗВО; середня величина докторських університетів — 16,7 тис. здобувачів. До того ж, з цих закладів за вторинною класифікацією за дослідницькими субкатегоріями виділяють: а) з «дуже інтенсивними дослідженнями» (146 закладів) та б) з «інтенсивними дослідженнями» (134 заклади); саме докторські університети субкатегорії «а)» складають основу суперелітної Асоціації американських університетів, яка включає 64 найпотужніших ЗВО США;

2) *магістерські університети і коледжі* (також надають певну кількість докторських програм, але меншу, ніж докторські університети) — 667, 24,9 % закладів та 3,6 млн, 25,7 % здобувачів; вони істотно менші — пересічно 5,4 тис. здобувачів, тобто середні за величиною (Carnegie Classification, 2022; IES, 2022).

Сумарно до цих двох ключових категорій закладів віднесено понад 1,1 тис. (42 %) ЗВО та 11,4 млн (81 %) здобувачів. Характерно, що порівняно з попередньою версією Класифікації Карнегі 2018 р. кількість докторських університетів у США зросла на 12 %, а контингент здобувачів у них — на 8 %. Тобто докторські університети за кількістю і рівнем здобувачів залишаються стійкими домінантами університетської освіти США (Carnegie Classification, 2022; IES, 2022).

Загалом, ще у 2010 р. у роботі (Таланова, 2010) на прикладі закладів вищої освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) виявлено тенденцію до збільшення частки докторської підготовки, еквівалентної ступеню доктора філософії. Це використано в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), яким уперше підготовку в аспірантурі ідентифіковано з третім (освітньо-науковим / освітньо-творчим) рівнем вищої освіти, з присудженням ступеня доктора

філософії або доктора мистецтва (Закон України, 2014). Пізніше, у роботі (Слюсаренко, 2015) показано, що рейтингові досягнення топ-університетів США позитивно корелюють з часткою в них саме магістерських і докторських здобувачів. У рейтингу Таймс (THE), який разом з рейтингами Шанхайський і К'ю Ес (QS) складає трійцю провідних світових університетських рейтингів, з-поміж 13 рейтингових індикаторів виокремлено важливий показник «Присуджені докторські ступені» (еквівалентні доктору філософії) з істотною вагою 6 % (QS Top Universities, 2021; Shanghai Ranking, 2021a; Shanghai Ranking, 2021b; THE World University Rankings, 2021).

Тобто з огляду на світовий інноваційний контекст в українському університетському середовищі виявляються певні проблеми, пов'язані з аспірантською підготовкою, зокрема такі (Президент України, 2020; Кремень, 2021; Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022; Саух, 2020).

По-перше, це зниження уваги до згаданого складного рівня вищої освіти та відволікання зусиль на більш просту підготовку нехарактерних для університетів молодших бакалаврів та фахових молодших бакалаврів у багатьох ЗВО, захоплення інтегруванням до складу університетів закладів фахової передвищої освіти, замість розвитку аспірантури, що неприродно для передової університетської практики. Навіть за умови збільшення на рік тривалості навчання в аспірантурі упродовж 2010-2021 рр. контингент аспірантів у ЗВО зменшився з 28,6 тис. до 24,0 тис. (на 16 %), прийом до аспірантури — з 8,8 тис. до 5,8 тис. (на 34 %), ефективність підготовки — з 26,4 % до (у 2020 р.) 25,0 %. Така ситуація часто зумовлена невисоким освітньо-дослідницьким потенціалом закладів, що готують аспірантів, і, у свою чергу, далі знижує цей потенціал. Свідченням цього є невелика кількість аспірантів з країн ОЕСР з-поміж іноземних здобувачів третього рівня вищої освіти: навіть у провідних українських університетах таких осіб одиниці, а загалом по Україні, включно з науковими установами, їх серед 1,3 тис. іноземних аспірантів — 5,7 % (з 15, 41 % країн ОЕСР), а зараховано у 2021 р. ще менше — 2,3 % (вже з 7, 19 % країн), у тому числі лише з однієї країни Великої сімки (Німеччини) — 3 аспірантів (0,7 %) (Держстат України, 2022a; Держстат України, 2022b; ЄДЕБО, 2022).

По-друге, розпорошення аспірантської підготовки по багатьох малопотужних закладах, неспроможних її забезпечити. Зокрема, аналіз

дисертаційних робіт, значна частина яких виконується в ЗВО, [Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України](#), свідчить, що майже половину дисертаційної тематики на здобуття наукового ступеня доктора філософії та відповідних обґрунтувань досліджень потрібно корегувати. Водночас у найпотужніших українських університетах кількість вітчизняних аспірантів відносно контингенту здобувачів бакалаврського і магістерського ступенів не перевищує 4-5 % (виключення становить Сумський державний університет — близько 8 %). Для порівняння, у Гарвардському університеті аналогічний показник 10-разово більший і становить майже 50 % (Держстат України, 2022a; Держстат України, 2022b; ЄДЕБО, 2022; Слюсаренко, 2015).

Проблема аспірантської підготовки нині потребує особливої уваги, адже забезпечення перемоги України у війні, розв'язаної РФ, та післявоєнне відновлення країни можливі лише на високотехнологічній основі, що вимагає відповідного висококваліфікованого кадрового забезпечення (Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022).

Мета статті: проаналізувати національну систему аспірантської підготовки, зокрема у ЗВО України, та надати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення цієї підготовки шляхом оптимізації аспірантської мережі.

Методика дослідження. За основу взято емпіричні дані Держстату України щодо підготовки аспірантів в Україні, інших категорій здобувачів вищої освіти, інформацію ЄДЕБО стосовно ЗВО, їх звіти на сайтах за 2021 р., а також результати провідних міжнародних університетських рейтингів (Шанхайський, Таймс, К'ю Ес), які визнані українським Урядом, передовий університетський досвід докторської підготовки (Держстат України, 2022a; Держстат України, 2022b; Держстат України, 2022c; ЄДЕБО, 2022; Кабінет Міністрів України, 2018; QS Top Universities, 2021; Shanghai Ranking, 2021a; Shanghai Ranking, 2021b; THE World University Rankings, 2021; IES, 2022).

Виклад основного матеріалу.

Основні характеристики аспірантської мережі в Україні останніх років показано в табл. 1.

З табл. 1 видно, що мережа аспірантур в Україні за останні одинадцять років істотно (більш як на чверть) зменшилася, а кількість аспірантів стала меншою на 22 %. При цьому негативні зміни меншою мірою, хоча й значною, торкнулися ЗВО,

Основні показники діяльності мережі аспірантур у закладах вищої освіти (ЗВО) і наукових установах (НУ) України у 2010 і 2021 рр.

№	Показник	2010 р.	%	2021 р.	%	2021/2010, +, - %
1.	Кількість ЗВО і НУ з аспірантурою	513	—	380	—	-25,9
2.	Кількість аспірантів:	—	—	—	—	—
	усього	33739	—	26389	—	-21,8
	зарахованих	10322	—	6147	—	-40,4
	які закінчили,	8092	—	351	—	—
	у т. ч. із захистом дисертації	1941	—	1021 ¹	—	-47,4 ¹
	відсотків	24,0	—	23,9 ¹	—	—
Заклади вищої освіти						
3.	Кількість ЗВО з аспірантурою	242	47,2	217	57,1	-10,3
4.	Кількість аспірантів:	—	—	—	—	—
	усього	28630	84,9	24014	91,0	-16,1
	зарахованих	8792	85,2	5832	94,9	-33,7
	які закінчили,	6779	83,8	323	92,0	—
	у т. ч. із захистом дисертації	1789	92,2	975 ¹	95,5 ¹	-45,5 ¹
	відсотків	26,4	—	25,0 ¹	—	—
5.	Середня чисельність аспірантури	118	—	111	—	-5,9
Наукові установи						
6.	Кількість НУ з аспірантурою	271	52,8	163	42,9	-39,9
7.	Кількість аспірантів:	—	—	—	—	—
	усього	5109	15,1	2375	9,0	-53,5
	зарахованих	1530	14,8	315	5,1	-79,4
	які закінчили,	1313	16,2	28	8,0	—
	у т. ч. із захистом дисертації	152	7,8	46 ¹	4,5 ¹	-69,7 ¹
	відсотків	11,6	—	12,2 ¹	—	—
8.	Середня чисельність аспірантури	19	—	15	—	-21,1

Примітка: ¹ Дані за попередній, 2020 р.

Без іноземних аспірантів.

Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022а).

більшою — наукових установ (НУ). Тому частка ЗВО серед організацій з аспірантурами зросла з 47 до 57 %, а частка аспірантів у них — з 85 до 91 %. Однак середня величина аспірантури за кількістю аспірантів у ЗВО все ж зменшилася з 118 до 111 аспірантів, що, проте, у 7 разів більше, ніж тепер в одній НУ (15 здобувачів). Тобто, ЗВО є нині домінуючими в забезпеченні функціонування і розвитку аспірантської мережі в Україні.

На рис. 1 показано регіональний розподіл мережі аспірантур в Україні. На ньому видно, що у 12 областях (Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській і Чернівецькій) виключно ЗВО забезпечують і відповідають за аспірантську підготовку. Однак її обсяг, як видно з рис. 2, невеликий, значно менший, ніж у середньому у ЗВО по всіх регіонах (961 аспірант).

З рис. 2 неважко зрозуміти, що лише у п'яти університетських (і наукових) регіонах (Дніпропетровській, Львівській, Одеській і Харківській областях та місті Києві) чисельність аспірантів перевищує середньоукраїнський регіональний показник для ЗВО — 961 аспірант. Ще в чотирьох областях (Вінницькій, Закарпатській, Запорізькій і Сумській) аспірантський контингент перевищує 75 % середнього у ЗВО по регіонах. В інших 16 областях, включно з 12 областями, у яких аспірантури функціонують лише у ЗВО, він істотно менший, і ще більше поступається середньоукраїнському регіональному показнику з урахуванням НУ — 1056 аспірантів.

Це призводить до істотних регіональних диспропорцій у підготовці аспірантів з огляду на чисельність населення (див. рис. 3), що негативно впливає на розвиток багатьох регіонів.

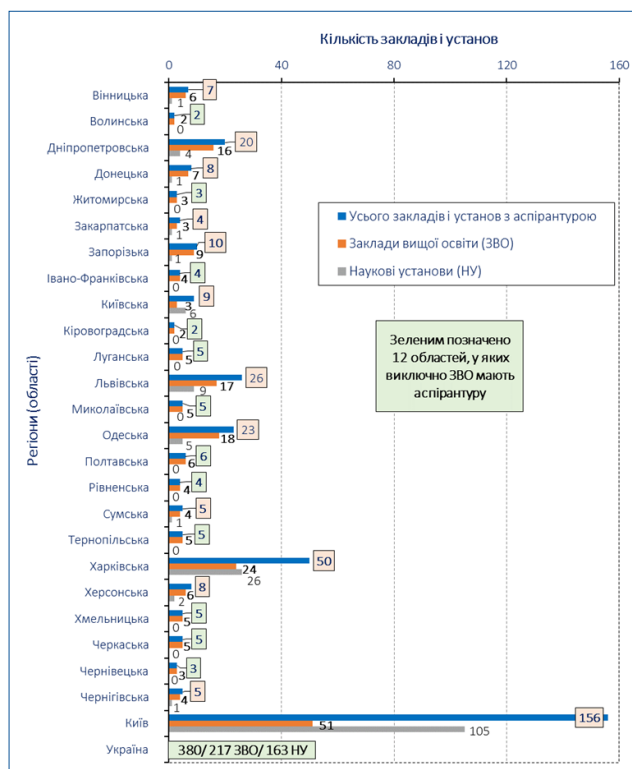

Рис. 1. Регіональний розподіл 380 аспірантур в Україні у 2021 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022a).

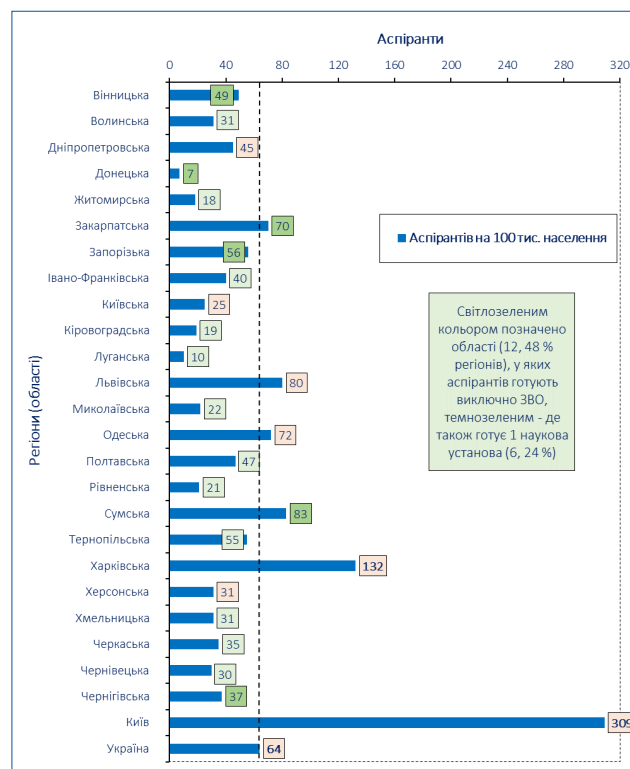

Рис. 3. Регіональний розподіл контингенту аспірантів, унормованого на 100 тис. населення, в Україні у 2021 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022a; Держстат України, 2022c).

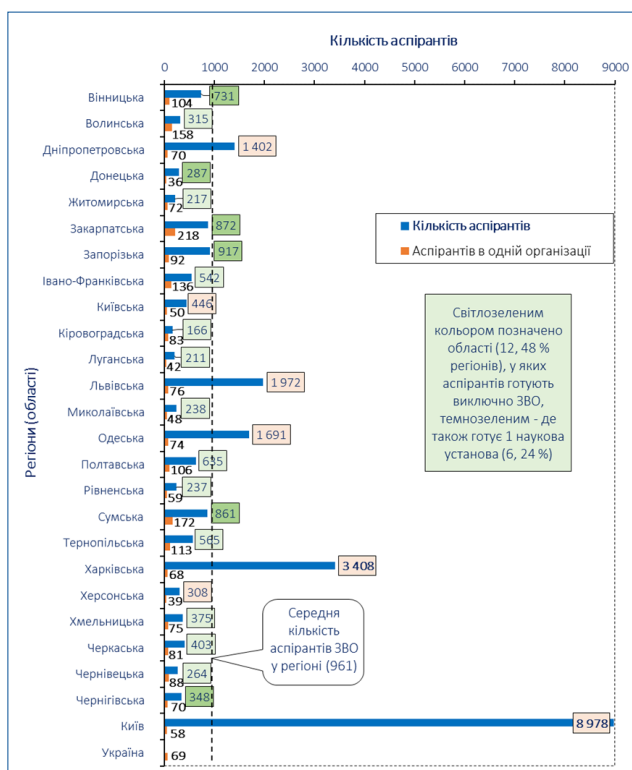

Рис. 2. Регіональний розподіл контингенту аспірантів та середньої їх чисельності в одній аспірантурі в Україні у 2021 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022a).

Рис. 3 ілюструє, що унормування кількості аспірантів відносно чисельності населення, корегує групу регіональних лідерів аспірантської підготовки. Тепер до цієї групи входять Закарпатська, Львівська, Одеська, Сумська і Харківська області та місто Київ, у яких унормований показник перевищує середній по країні (64 аспіранта). У даному випадку лише Вінницька, Запорізька та Тернопільська області більш як на 75 % наближаються до лідерської групи. При цьому 11 областей з 12, де лише університетська аспірантура, істотно відстають. Така велика регіональна розбіжність суттєво ускладнює високотехнологічний інноваційний розвиток регіонів.

Отже, важливо детальніше проаналізувати особливості підготовки аспірантів у вітчизняних ЗВО. Загалом частка аспірантів (24,0 тис.) відносно здобувачів бакалаврського і магістерського ступенів (951,6 тис.) у ЗВО в Україні становить 2,5 % (Держстат України, 2022a, Держстат України, 2022b).

У групі вищезгаданих 12 областей аспірантура існує у 49 ЗВО (41 державному, 5 приватних, 2 комунальних і одному структурному підрозділі державного університету). Серед них — дуже малі, малі, середні заклади і лише два великих

(понад 10 тис. студентів бакалаврського і магістерського рівнів) університети (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), пересічна величина яких — 4,2 тис. згаданих студентів. У цій групі закладів зазначена частка аспірантів у середньому становить 2,0 %. Це свідчить про те, що у менш потужних закладах частка аспірантів має, хоча й слабку, тенденцію до зниження. Обрахунок коефіцієнта кореляції Пірсона не виявляє вірогідної позитивної залежності між величиною закладу і часткою аспірантів у ньому. Наприклад, така частка становить у згаданих великих ЧНУ і ПНУ ім. В. Стефаника відповідно 1,6 і 3,0 %, а в малому комунальному Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова — 4,8 % (Держстат України, 2022а, Держстат України, 2022b; ЄДЕБО, 2022).

На прикладі найбільш потужних українських університетів (Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022) ця тенденція підтверджується, але із тим самим застереженням її слабкості (див. рис. 4).

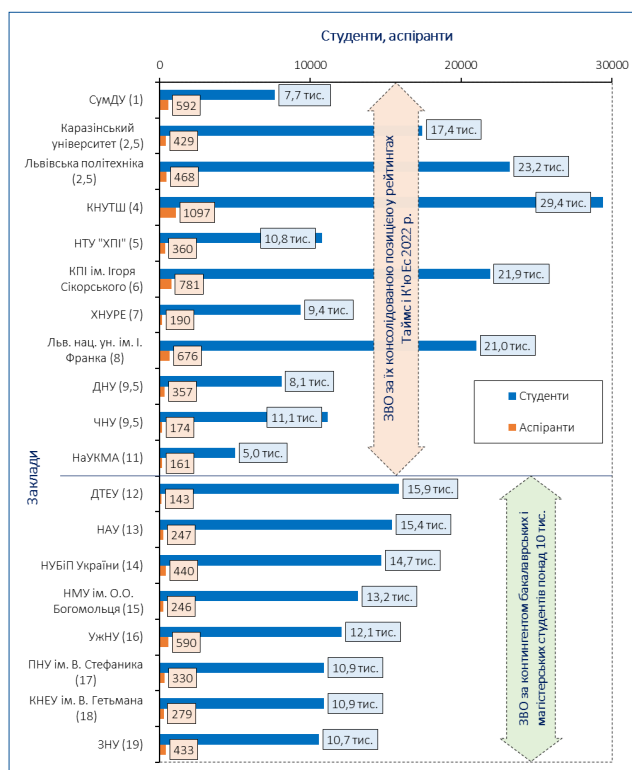

Рис. 4. Кількість аспірантів і здобувачів бакалаврського і магістерського ступенів у групі провідних ЗВО України на початок 2022 р.

Примітка: Заклади позначено згідно з їхніми офіційними скороченими назвами.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022а; ЄДЕБО, 2022; Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022).

До групи 19 провідних ЗВО України, представлених на рис. 4, віднесено 11 закладів, які присутні у рейтингах Таймс та/або К'ю Ес (зазначені у порядку їх консолідованого місця за обома рейтингами), та 8 найбільших університетів (понад 10 тис. студентів бакалаврських і магістерських програм, у порядку величини студентського контингенту) (Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022; ЄДЕБО, 2022). Усі ЗВО державні. Ця група найбільш потужна — містить заклади, у яких сконцентровано 28 % студентів бакалаврських і магістерських програм та 33 % аспірантів ЗВО України. Водночас збільшення аспірантської концентрації порівняно з бакалаврською і магістерською незначне — в 1,2 разу, що не адекватно потужності цих закладів і не відповідає очікуванням від них. Середня частка аспірантів відносно згаданих студентів у цих закладах — 3,0 %, що теж не набагато більше ніж в Україні в цілому (2,5 %) і надто мала порівняно з університетами — світовими лідерами. Ця частка в групі коливається в межах від 0,9 до 4,9 %, якщо виключити Сумський державний університет (7,7 % без іноземних аспірантів та 8,2 % з іноземними) (Держстат України, 2022а; ЄДЕБО, 2022; Кремень, Луговий, Саух & Таланова, 2022). Розрахунок коефіцієнта Пірсона показує, що у провідних ЗВО кількість аспірантів вірогідно позитивно корелює з чисельністю студентів ($K_{\text{пірс}} = 0,69$), однак частка аспірантів — ні ($K_{\text{пірс}} = -0,23$) (для кількості закладів $N = 19$, рівня значущості $p = 0,05$ і $K_{\text{кр}} = 0,46$).

На рис. 5 проілюстровано інтерес іноземних громадян різних країн до навчання в аспірантурі України.

З рис. 5 легко переконалися, що контингент іноземних аспірантів переважно формується з країн, що розвиваються, натомість має обмаль представників (5,7 %) з країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку. Наприклад, у третьому за переліком провідних ЗВО України Національному університеті «Львівська політехніка» (див. рис. 4), у якому навчається 476 аспірантів (2,0 % до контингенту студентів), серед 8 іноземців немає громадян країн-членів ОЕСР.

Крім того, предметні (за галузями знань) пріоритети вітчизняних та іноземних аспірантів відрізняються (рис. 6).

З рис. 6 можна зрозуміти, що з огляду на спеціальності мистецтва, гуманітарних і соціальних наук і відповідних галузей знань, з одного боку,

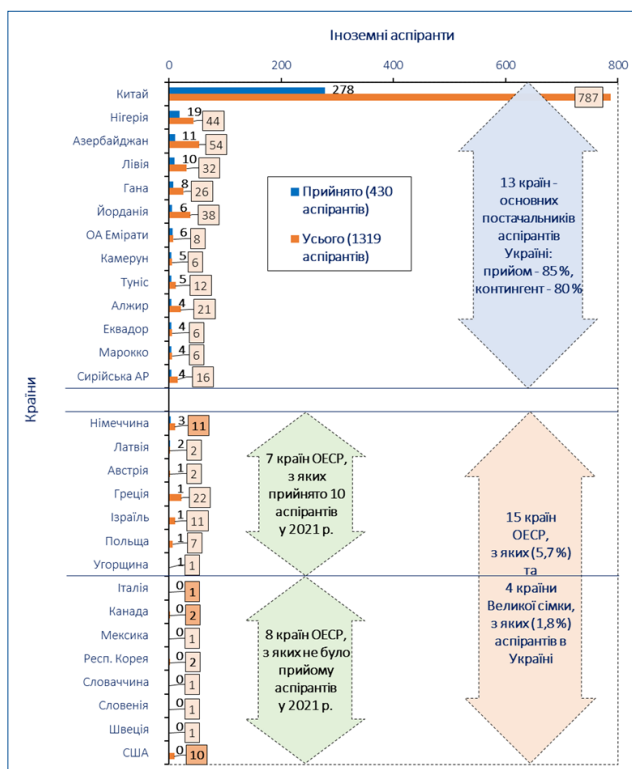

Рис. 5. Розподіл усіх іноземних аспірантів в Україні за окремими групами країн на початок 2022 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022а).

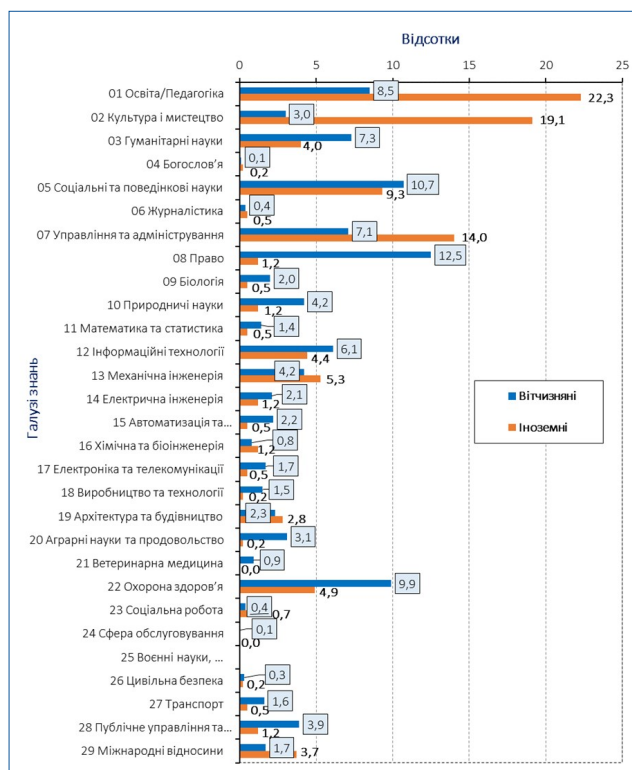

Рис. 6. Розподіл зарахованих вітчизняних та іноземних аспірантів в Україні за галузями знань у 2021 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (Держстат України, 2022а).

та STEM спеціальності (галузі знань), з другого боку, у вітчизняних аспірантів суттєвих уподобань і переваг немає. Частки зарахованих у зазначені дві групи спеціальностей (галузей знань) близькі, відповідно 56 і 44 %. Іноземні аспіранти більше поцінують в Україні підготовку за спеціальностями (галузями знань) мистецтва, гуманітарних і соціальних наук (76 %), вступ на які втричі переважає, порівняно із STEM спеціальностями (галузями знань) (24 %). Відтак, вітчизняна аспірантура за спеціальностями (галузями знань), пов'язаними із високотехнологічною сферою діяльності, іноземцями недооцінюється.

Висновки. Із вищезазначеного можна зробити наступні висновки.

1. Аналітичний огляд вітчизняної мережі аспірантур, які забезпечують підготовку здобувачів на третьому (освітньо-науковому / освітньо-творчому) рівні вищої освіти, має низку мережових недосконалостей.

2. З'ясовано, що упродовж 2010-2021 рр. аспірантська мережа зазнала істотного скорочення, що суперечить світовим тенденціям розвитку в умовах інноваційного типу прогресу. В її основі — аспірантури 217 закладів вищої освіти (ЗВО), у яких навчається 91 % усіх аспірантів, решта 9 % — у наукових установах.

3. У цілому в Україні аспіранти ЗВО відносно контингенту бакалаврських і магістерських студентів становлять 2,5 %. Цей відсоток виявляє слабку залежність від потужності закладу: у менш потужних — 2,0 %, у потужних — 3,0 %, не перевищуючи при цьому 4-5 %, за виключенням Сумського державного університету (близько 8 %). За такою насиченістю аспірантами провідні українські ЗВО багаторазово поступаються світовим лідерам університетської освіти. У 2021 р. до аспірантури в Україні вступило лише 10 (2,3 %) іноземних аспірантів з країн ОЕСР. Крім того, вітчизняна аспірантура за STEM спеціальностями (галузями знань), пов'язаними із високотехнологічною сферою діяльності, іноземцями недооцінюється (відповідну підготовку обирають лише 24 % вступників).

4. Визначено, що найбільш конкурентоспроможні ЗВО України недовантажені аспірантською підготовкою, яка зазнає розпорошеності у великій кількості малопотужних закладів. Вирішення проблеми вдосконалення вітчизняної аспірантської мережі може бути на основі державної цільової програми оптимізації мережі закладів вищої освіти з їх аспірантурами включно.

5. Аналітичне дослідження може бути підставою для прийняття урядових рішень з підвищення ефективності вищої освіти та посилення позицій вітчизняних університетів на міжнародному ринку освітньо-наукових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Державна служба статистики України. (2022a). *Аспірантура в Україні*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Державна служба статистики України. (2022b). *Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2021 році*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Державна служба статистики України. (2022c). *Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2022 року та середня чисельність у січні 2022 року*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Закон України «Про вищу освіту». (2014, 1 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2022). *Реєстр суб'єктів освітньої діяльності*. <https://registry.edbo.gov.ua/search/>
- Кабінет Міністрів України. (2018, 14 березня). *Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні (154-р)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-p>
- Кремень, В.Г. (ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія*. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Кремень, В.Г., Луговий, В.І., Саух, П.Ю., & Таланова, Ж.В. (2022). Мережа державних закладів вищої освіти України: Аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>
- Луговий, В., & Петроє, О. (ред.). (2021). *Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука»* : препринт (аналітичні матеріали). Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-53-7-2021>
- Президент України. (2020, 3 червня). *Про вдосконалення вищої освіти в Україні (210/2020)*. <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>
- Саух, П. (2020). Стратегічне бачення нової моделі вищої освіти: рух до створення університетів світового класу. Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України» 19 листопада 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7>
- Слюсаренко, О.М. (2015). *Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації*: монографія. Київ: Пріоритети. <https://lib.iitta.gov.ua/10225/>
- Таланова, Ж.В. (2010). *Докторська підготовка у світі та Україні* : монографія. Київ: Міленіум. <https://bit.ly/30Yv75J>
- Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. (2022, February 18). *2021 Update — Facts & Figures. Descriptive Highlights*. Indiana University Center for Postsecondary Research. <https://bit.ly/3x6NleC>
- Institute of Education Sciences. National Center for Educational Statistics. (2022). *Digest of Educational Statistics. Most Current Digest Tables*. <https://bit.ly/3NQPWpi>
- QS Top Universities. (2021). *QS World University Rankings 2022*. <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>
- Shanghai Ranking. (2021a). *2021 Academic Ranking of World Universities*. <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2021>
- Shanghai Ranking. (2021b). *Global Ranking of Academic Subjects*. <https://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2021>
- THE World University Rankings. (2021). *World University Rankings 2022*. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking>

PHD TRAINING AS A FACTOR OF UNIVERSITY COMPETITIVENESS: ANALYTICAL OVERVIEW OF THE SITUATION IN UKRAINE

Volodymyr Lugovyi

DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, First Vice-President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Petro Saukh

DSc in Philosophy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician Secretary of the Division of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Zhanneta Talanova

DSc in Pedagogy, Senior Researcher, Associate Professor, Chief Research Fellow of the Department of Quality Assurance in Higher Education, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Analytical Manager, National Erasmus+ Office in Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. A parametric analysis of the domestic PhD studies network is made, which by law provides training for applicants at the third (educational and scientific/educational and creative) level of higher education. It was found that during the period 2010-2021, this network has undergone a significant reduction, which does not correspond to the global trends of university development in terms of an innovative type of progress. 91 % of all PhD students study in 217 higher education institutions (HEIs), and the remaining 9 % are in research institutions. In general, PhD students in Ukraine account for 2.5 % of Bachelor's and Master's students contingent. At the same time, there is a weak dependence of the percentage of PhD students on the institution's capacity: less powerful — 2.0 %, powerful — 3.0 %,

not exceeding 4-5 %, except for Sumy State University (7.7 %). With such a saturation of PhD students, the leading Ukrainian HEIs are far behind the world leaders in university education. The percentage of foreign PhD students remains low, especially from developed countries. In 2021, only 10 (2.3 %) OECD citizens entered PhD studies in Ukraine. In addition, the domestic PhD studies network is underestimated by foreigners in STEM specialities (fields of knowledge) related to high-tech activities (only 24 % of entrants choose the appropriate training). It is concluded that the most competitive HEIs of Ukraine are underloaded with PhD training, which is scattered in a large number of low-capacity institutions. Obviously, the general consolidation of Ukrainian HEIs, which is ripe, can be an essential factor in improving the PhD studies network. Therefore, the analytical research should serve as a basis for decision-making to increase the efficiency and competitiveness of Ukrainian HEIs.

Keywords: *analytical review; PhD studies; higher education institutions; research institutions; PhD studies network improvement; competitiveness.*

Дата публікації: 30 травня 2022 р.